

2. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів / А. Р. Зубрик // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2013. – Вип. 36. – С. 317–318.
3. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / [уклад. В. І. Гавриш, О. П. Пророченко]. – К. : Радянська школа, 1981. – Т. 2. – С. 243–246.
4. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л. Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
5. Фразеологічний словник німецької мови / [уклад. Л. С. Осовецька, К. М. Сільвестрова]. – К. : Радянська школа, 1964. – С. 603–604.
6. Casper-Hehne. Phraseologismen als Übersetzungsproblem [Електронний ресурс] / Dozentin: Frau Prof Dr. Casper-Hehne. – Режим доступу : http://chomikuj.pl/cycu1988/Deutsch/Phraseologismen_als_Uebersetzungsproblem,1038688707.doc (дата звернення: 10.11.2015). – Назва з екрана.
7. Kopecká Dagmar. Religiöse Schlüsselwörter in der deutsch-tschechischen Phraseologie [Електронний ресурс] / Dagmar Kopecká. – Режим доступу : http://is.muni.cz/th/53117/ff_m/ (дата звернення: 10.12.2015). – Назва з екрана.
8. Molíková Hana. Gott, Engel und Teufel in der tschechischen, deutschen und schwedischen Phraseologie [Електронний ресурс] / Hana Molíková. – Режим доступу : https://is.muni.cz/th/362016/ff_b/?id=258987 (дата звернення: 15.12.2015). – Назва з екрана.

УДК 81'373.72

Г. О. Довбня,

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ ЛОКАТИВНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню структури ФО зі значенням локативності на матеріалі англійської, української та російської мов. Автор розглядає ФО як засіб вираження локативності. Особливу увагу приділено виявленню компонентного складу фразеологізмів та аналізу відмінних особливостей творення структури ФО на позначення локативності.

Ключові слова: локативність, фразеологічна одиниця, структура, мовна модель, форма, значення.

STRUCTURE OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH LOCATIVE MEANING

The article is devoted to the study of the structure of phraseological units with locative meaning using the material of the English, Ukrainian and Russian languages. The author considers phraseological unit as a means of expressing locativity. In particular the article contains information about division of phraseological units according to their types of expressing locativity. Phraseological composition of each examined language has its own abstraction degree from formal means of expression of locativity. Partly it happens because each language involves different language patterns while creating a new phraseme. That's why the article focuses on identification of idiom components and analysis of distinctive peculiarities of phraseological unit with locative meaning.

Key words: locativity, phraseological unit, structure, language pattern, form, meaning.

СТРУКТУРА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ С ЛОКАТИВНЫМ ЗНАЧЕНИЕМ

Статья посвящена изучению структуры ФЕ с локативным значением на материале английского, украинского и русского языков. Автор рассматривает ФЕ как средство выражения локативности. Особое внимание уделено выявлению компонентного состава фразеологизмов и анализу отличительных особенностей ФЕ с локативным значением.

Ключевые слова: локативность, фразеологическая единица, структура, языковая модель, форма, значение.

Постановка проблеми. На початкових етапах становлення суспільства для номінації явищ навколишньої дійсності людина використовувала їх характеристики, властивості, функції. Одним із явищ, що викликали найбільший інтерес, був простір. Пізнаючи світ, людина звертала увагу на структурні особливості простору та зробила висновки, що матеріальні об'єкти, які його наповнюють, розміщені певним чином відносно один одного та задають межі предметів навколишньої дійсності. Окрім цього, кожен предмет займає своє місце в просторі, межує з іншими предметами [6, с. 10].

Водночас уміння людей орієнтуватися в просторі експлікується в мові, у формах якої закріплені результати пізнавальної та перетворюючої діяльності людини, від самого початку спрямованої на усвідомлення нею свого місця у навколишньому світі, що піддається прямому чуттєвому сприйняттю і впливу [2, с. 82].

Слід зазначити, що семантична категорія локативності є поширеною та культурно обумовленою. У досліджуваних мовах (англійська, українська та російська) наявна значна кількість лексики з просторовим значенням, на матеріалі якої можна спостерігати різноманітні засоби вираження локативності. До таких засобів належать прислівники, прикметниково-відмінкові конструкції, безприкметникові конструкції, підрядні речення зі значенням місця. Втім, особливу увагу слід звернути на фразеологічну одиницю (далі ФО) зі значенням локативності. Адже, вона відображає особливості сприйняття простору різними етносами та відтворення сприйнятих локативних відношень у мові. Це дає можливість не тільки дослідити структуру ФО як засобу вираження локативності, але й зіставити та порівняти особливості творення лексики на позначення локативності в різноструктурних мовах.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Вивчення лексики з локативним значенням входить до сфери інтересів багатьох лінгвістів. Так, дослідженню способів вираження просторових відношень присвячені праці С. І. Терехової, М. В. Всеволодової та Є. Ю. Владимировського. Атрибутивні конструкції, що виражають локативно-просторову семантику, стали об'єктом вивчення Л. С. Островської, префікси та прислівники як репрезентанти локативного значення української та російської мов розглядає Н. С. Степаненко, а опрацюванням суфіксальних локативних іменників займається Г. В. Белякова. Роль антропоцентричного фактору в творенні ФО на позначення локативності досліджують Л. В. Романюк, Л. В. Кобилицька, локативні фразеологізми в аспекті лінгвокультурології розглядають О. О. Артемова та О. А. Моторний.

Незважаючи на численні публікації з даної тематики, актуальність статті обумовлена недостатнім вивченням особливостей творення лексики на позначення локативності та, зокрема, структури ФО зі значенням локативності в англійській, українській та російській мовах.

Мета статті полягає у дослідженні структури фразеологічних одиниць зі значенням локативності. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути ФО як засіб вираження локативності; 2) виявити компонентний склад фразеологізмів на позначення локативності в українській, російській та англійській мовах; 3) проаналізувати відмінні особливості структури ФО на позначення локативності в досліджуваних мовах.

У процесі роботи методом суцільної вибірки з фразеологічних словників української [5], російської [4] та англійської [7] мов було відібрано по 120 фразеологізмів на позначення локативності, які послужили матеріалом дослідження.

Виклад основного матеріалу. Будучи позамовною категорією, з лінгвістичної точки зору локативність потрактовано як семантичну категорію, до якої входять усі різновиди просторового значення [3, с. 322]. Виноградова О. В. стверджує, що поняття основа категорії локативності пов'язана з уявою про місце предметів та явищ об'єктивної дійсності, їх взаємозв'язки та взаєморозташування, для яких просторовий чинник постає одним із основних виявів сутності й поза яким їх природа не може бути пізнана [1, с. 5]. Отже, категорія локативності виражає відображені в свідомості людей просторові відношення предметів та явищ, зокрема їхнє місцеперебування, напрямку руху, контактність та дистантність розташування [3, с. 322].

У мові до просторових уявлень слід віднести ті одиниці, що дозволяють виразити відношення просторової локалізованості предметів і явищ, їх розміщення відносно локума (певного просторового орієнтира) [2, с.83]. Мовні засоби вираження локативності в будь-якій мові є різноманітними. Серед них особливе місце посідають фразеологізми з локативним значенням. Адже, просторове сприйняття значною мірою залежить від культурної традиції нації, і кожен народ привносить щось своє, індивідуальне в загальну концепцію простору або систему координат, через яку ми дізнаємося напрямку руху чи розташування одного предмета по відношенню до іншого.

Вивчення ФО з локативним значенням підтверджує той факт, що їх можна розділити на три групи, які різняться між собою за характером відтворення локативності в мові. Представимо такі групи: 1) ФО, яким властива локативність лише за значенням (*батькова стріха, рватися душею; орудейная башня, береговой человек; take the air, a halfway house*); 2) ФО, що є локативними лише за формою (*як з рогу Амальтеї (достатку), липнути до рук; бити мимо цели, идти вверх; have been around, the angel in the house*); 3) ФО, в яких локативність передається і значенням, і формою (*при битій дорозі, чортів в зуби; вводить самолет в пике, жить на биваках; within striking distance, back to square one*). Слід одразу зазначити, що в усіх трьох мовах фразеологізми другої групи (локативні лише за формою) становлять найбільшу кількість, їх число вдвічі перевищує суму всіх ФО, яким в тій чи іншій мірі властива локативність у семантичному плані. Цей факт говорить про те, що мови схильні до творення нових ФО на позначення локативності, в яких провідну роль відіграє саме форма.

Таблиця 1.

ФО за характером відтворення локативності

	значення (одиниці; %)	форма (одиниці; %)	значення і форма (одиниці; %)
Англійська мова	18 / 15%	80 / 67%	22 / 18%
Українська мова	22 / 18%	80 / 67%	18 / 15%
Російська мова	30 / 25%	80 / 67%	10 / 8%

Серед досліджуваних мов найбільшу схильність до формування ФО з локативною семантикою має російська мова (табл. 1). Із загальної кількості локативних фразеологізмів тих, що позначають локативність лише за значенням (*ахиллесова пята, не по адресу, Альпийские луга, белое безмолвие, боковое зрение, братская могила*), втричі більше, ніж тих, що є локативними і за формою, і за значенням (*в авангарде, к бесу, под коком, на балансе, идти на баррикады, принимать на борт*). Така тенденція може свідчити про високий рівень образності мови, здатність її носіїв до переосмислення об'єктів дійсності та надання їм зовсім іншого змісту. Відсутність формальних засобів вираження локативності російська мова компенсує семантикою.

Англійська та українська мови мають приблизно однакові показники ФО, що відтворюють локативність і за формою, і за значенням (табл. 1), з невеликим переважанням англійських фразем (*out of harm's way, on the knocker, hole in the wall, in Abraham's bosom, on a dime, from A to B; за душею, під стріхою, у головах, ніти під кулі, залишатись за спиною*). У випадку ФО, що репрезентують локативність лише семантично, спостерігаємо зворотний ефект (табл. 1) – українські фраземи переважають в кількості над англійськими (*тик та мик, брати курс, на всі чотири, альфа і омега, заключний акорд, хто куди; a blind spot, unknown country, follow your nose, happy hunting ground, an Aladdin's cave*). Так, можна припустити, що англійська мова є найбільш збалансованою в своїх засобах вираження локативності. Серед трьох порівнюваних мов вона містить найбільшу кількість ФО, що при передачі значення локативності застосовують і форму, і значення.

Очевидно, що фразеологічний склад кожної з наведених мов має різний ступінь абстрагованості від формальних засобів при вираженні значення локативності. Частково це пояснюється тим, що під час творення нових фразем кожна мова залучає різні мовні моделі. Гож, потребує спеціальної уваги дослідження тих мовних формул, якими послуговуються мовці в комунікативному процесі. Розглянемо спочатку мовні моделі українських фразеологізмів, які містять семантичний локативний компонент (табл. 2).

Таблиця 2.

Моделі творення ФО зі значенням локативності в українській мові

за значенням		за формою	
1. V + N	20%	1. V + prep + N	44%
2. V + prep + N	12,5%	2. prep + N	8,75%
3. V + N + prep + N	7,5%	3. conj + N + prep + N	7,5%
4. prep + N	15%	4. N + prep + N	3,75%
5. particle + prep + N	5%	5. N + prep + N + V	1,25%
6. N + prep + N	5%	6. V + Adv	3,75%
7. N + N	2,5%	7. V + N	2,25%
8. N + V	2,5%	8. conj + prep + N	2,25%
9. Adj + N	5%	9. V + prep + Adj + N	2,25%
10. prep + Adj + N	2,5%	10. conj + prep + N + N	1,25%
11. interjection + prep + interjection	2,5%	11. conj + prep + N + V	1,25%
12. prep + Pron + Num	2,5%	12. V + prep + Pron	1,25%
13. Pron + Adv	2,5%	13. V + prep + Pron + N	1,25%
14. інші	15%	14. V + prep + N + N	1,25%
		15. інші	18%

Серед відібраного фактичного матеріалу найбільш вживаною мовною формулою є **V + N** (*бачити світу, бити ноги, вернути очі, забути дорогу, верстати путь*), яку можна вважати найпродуктивнішою. Не менш вживаними є **V + prep + N** (*вийти за рамки, укладатися в рамки, піти під кулі, лишатися за спиною*) та **V + N + prep + N** (*лічити грудки на дорозі, лічити піщинки на долівці, піти світ за очі*). Ще однією продуктивною моделлю можна назвати **prep + N** (*під стріхою, по дорозі, з тилу, у головах, з-за моря*), а також її модифікації **particle + prep + N** (*не за адресою, не за морями*) та **N + prep + N** (*тин об (у) тин, чортів в зуби*). Фразеологізми на позначення локативності також творяться за формулами **N + N** (*альфа і омега*), **N + V** (*серце рветься*), **Adj + N** (*батькова стріха, останній акорд*), **prep + Adj + N** (*під чижий тин*). До найменш продуктивних моделей творення локативних фразеологізмів відносимо **interjection + prep + interjection** (*тик та мик*), **prep + Pron + Num** (*на всі чотири*), **Pron + Adv** (*хто куди*).

ФО, що виражають локативність лише за формою, мають набагато більший спектр способів їх творення (табл. 2). Найпродуктивнішою моделлю творення цієї групи фразеологізмів є **V + prep + N** (*доходити до абсурду, брати на Бога, зійти з ари, бабратися в гною, бити по руках, гладити по спині, витати в емпіреях, поставити поза законом*) та подібна до неї **prep + N** (*в душі, по етапу, під замок, до п`ят*). Серед численних формул творення локативних за формою ФО зазначаємо **conj + N + prep + N** (*як рак на мількому, як Сірко на базарі, як свиня в барлозі, як бджіл у вулику*), **N + prep + N** (*аршин в плечі, аркан на шию, блоха на аркані*) та її різновид **N + prep + N + V** (*ведмідь на вухо наступив*), **V + Adv** (*бери вище, залазити вгору*). До малопродуктивних моделей творення таких фразеологізмів можна зарахувати **V + N** (*досягти апогею*), **conj + prep + N** (*як в аптеці, мов на аркані*), **V + prep + Adj + N** (*липнути до жіночих спідниць*), **conj + prep + N + N** (*як з розу достатку*), **conj + prep + N + V** (*хоч у вухо бей / хоч до рани клади / хоч мотузку крути*), **V + prep + Pron** (*замкнутися в собі*) та її різновиди **V + prep + Pron + N** (*заманити в свої сімі*) і **V + prep + N + N** (*залити за шкуру сала*). Ця група ФО має ще багато різних формул творення, та всі вони є малопродуктивними і не складають навіть 2% від загальної кількості фактичного матеріалу. Таку перевагу в кількості мовних формул, за якими творяться фразеологізми, що виражають локативність лише за формою, можна пояснити чисельністю тих семантичних значень, які вони позначають.

Таблиця 3.

Моделі творення ФО зі значенням локативності в російській мові

за значенням		за формою	
1. Adj + N	52,5%	1. V + prep + N	38,75%
2. prep + N	10%	2. prep + N	17,5%
3. prep + N + V	2,5%	3. N + prep + N	6,25%
4. V + N	12,5%	4. V + prep + Adj + N	5%
5. V + prep + N	7,5%	5. prep + Adj + N	3,75%
6. N + Adj	2,5%	6. conj + prep + N	2,5%
7. particle + prep + N	2,5%	7. V + Adv + N	1,25%
8. prep + Pron + N + N	2,5%	8. Adv + prep + N	1,25%
9. Adv + prep + Adv	2,5%	9. V + Pron + prep + N	1,25%
10. інші	5%	10. V + N	1,25%
		11. V + Adv	1,25%
		12. інші	20%

Щодо формул, за якими творяться семантичні фразеологізми російської мови, то їхня кількість набагато менша, ніж українських (табл. 3). Так, серед найчисельніших можна назвати **Adj + N** (*абсолютная высота, анатомический театр, астрономический пункт, белое пятно, ближние подступы, ботанический сад*) та **prep + N** (*в авангарде, к бесу, на балансе*) з її модифікацією **prep + N + V** (*на борт брат*), а також **V + N** (*устремить бег, идти бегом, взять педаль, бросить письмо*) і **V + prep + N** (*идти на баррикады, жить на биваках, брать на учёт*). Усі інші моделі є нечисельними та малопродуктивними: **N + Adj** (*ад кромешный*), **particle + prep + N** (*не по адресу*), **prep + Pron + N + N** (*по ту сторону баррикады*), **Adv + prep + Adv** (*вдоль и поперек*).

Фразеологізми, що виражають локативність тільки за формою, творяться за наступними формулами (табл. 3). Дві найчисельніші мовні моделі – це **V + prep + N** (*выйти на авансцену, впадать в анабиоз, ходить кругом аналоя, бегать на уроки, выходит из берегов, бить по карману*) та **prep + N** (*к барьеру, на боковую, верхняя палата, от Адама, с азов*). Не такими продуктивними, але все ж часто вживаними є формули **N + prep + N** (*Анна на шее, барашек в бумажке, бег на месте, буква к букве*), **V + prep + Adj + N** (*выйти на мировую арену, доводит до белого каления, рыться в чужом белье*), **prep + Adj + N** (*с барского плеча, с безумных глаз, в близких отношениях*) та **conj + prep + N** (*как на блюдечке, как в аптеке*). Окрім зазначених вище формул ця група фразеологізмів має ще велику кількість інших моделей, та вони є малопродуктивними і становлять скоріше поодинокі випадки вживання. Серед них – **V + Adv + N** (*бить мимо цели*), **Adv + prep + N** (*ближе к делу*), **V + Pron + prep + N** (*бить себя в грудь*) та її різновид **V + prep + Pron + N** (*брать на себя смелость*), а також **V + N** (*забирает верх*) і **V + Adv** (*поднимается вверх*).

Таблиця 4.

Моделі творення ФО зі значенням локативності в англійській мові

за значенням		за формою	
1. prep + article + N	12,5%	1. prep + article + N	17,5%
2. N + prep + N	12,5%	2. V + prep + article + N	8,75%
3. article + Adj + N	7,5%	3. prep + Adj + N	5%
4. article + N + N	5%	4. article + N + prep + article + N	3,75%
5. prep + N + N	5%	5. V + Adj + N + Adv	3,75%
6. prep + N	5%	6. V + prep + Adj + N	5%
7. prep + N + prep + N	2,5%	7. V + article + N	2,5%
8. V + Adj + N	5%	8. V + N + prep + Adj + N	2,5%

9. Adj + N	2,5%	9. V + N + prep + Pron	2,5%
10. prep + Adj + N	2,5%	10. Adj + prep + article + N	2,5%
11. Adj + Adj + N	2,5%	11. V + Pron + prep + article + N	2,5%
12. N + Adj + N	5%	12. prep + Pron	1,25%
13. N + prep + article + N	2,5%	13. prep + Pron + N	1,25%
14. article + Adj + Adj + N	2,5%	14. V + Pron + N	1,25%
15. N + conj + N	2,5%	15. Pron + Adv	1,25%
16. V + article + N	2,5%	16. V + Adv	1,25%
17. prep + prep + N	2,5%	17. article + N + Adv	1,25%
18. інші	20%	18. V + prep + N	1,25%
		19. інші	35%

Англійську мову можна справедливо назвати найбагатшою в плані різноманіття мовних формул для творення ФО з семантичною локативністю (табл. 4). Водночас ці формули не можна назвати високопродуктивними, тому що переважна більшість з них утворюють конструкції, що не перевищують 3% від загальної кількості фразеологізмів, які були відібрані. Прикладами таких конструкцій є **prep + article + N** (*in the ballpark, on a dime, on the doorstep, on the knocker*), **N + prep + N** (*bumper-to-bumper, cheek by jowl, coign of vantage, front of house*) та **article + Adj + N** (*a black spot, a blind spot, a halfway house*). Трішки рідше зустрічаються моделі **article + N + N** (*an Aladdin's cave, the business end*) та її різновид **prep + N + N** (*out of harm's way, in Abraham's bosom*), **prep + N** (*below stairs, at heel*) зі своєю модифікацією **prep + N + prep + N** (*from A to B*), **V + Adj + N** (*come full circle, follow your nose*). Усі інші мовні формули є малопродуктивними: **Adj + N** (*unknown country*), **prep + Adj + N** (*within striking distance*), **Adj + Adj + N** (*happy hunting ground*), **N + Adj + N** (*hell's half acre*), **N + prep + article + N** (*hole in the wall*), **article + Adj + Adj + N** (*the wide blue yonder*), **N + conj + N** (*alpha and omega*), **V + article + N** (*take the air*), **prep + prep + N** (*from on high*) та багато інших.

Локативність за формою серед англійських фразеологізмів твориться також великою кількістю формул (табл. 4). Найбільші групи становлять **prep + article + N** (*across the board, out of the ark, below the belt, out of the box, in a fog, on the hop, on the horizon, under the illusion*) та **V + prep + article + N** (*go under the knife, go round the houses, come under the hammer, step into the breach, lead from the front*). Також доволі часто зустрічаються конструкції **prep + Adj + N** (*ahead of your time, at cross purposes, in hot water, on your knees*), **article + N + prep + article + N** (*the angel in the house, the icing on the cake, the jewel in the crown*), **V + Adj + N + Adv** (*put your hands together, put hair on your chest*), **V + prep + Adj + N** (*get off your bike, be hanging over your head, rest on your laurels*), **V + article + N** (*up the ante, cross the Rubicon*), **V + N + prep + Adj + N** (*have ants in your pants, put hair on your chest*) та її варіант **V + N + prep + Pron** (*put backbone into someone, have jam on it*), **Adj + prep + article + N** (*up in the air, hot under the collar*), **V + Pron + prep + article + N** (*have something on the brain, hit someone below the belt*). Слід відмітити, що найбільша частина ФО цього типу твориться за допомогою різноманітних, але малопродуктивних конструкцій, таких як **prep + Pron** (*above yourself*) та **prep + Pron + N** (*in someone's hair*), **V + Pron + N** (*give yourself airs*), **Pron + Adv** (*all out*) або **V + Adv** (*have been around*), **article + N + Adv** (*a breed apart*), **V + prep + N** (*walk on air*), кожна з яких утворює трішки більше 1% загальної кількості ФО. Таким чином, можна стверджувати, що серед досліджуваних мов англійська при творенні локативних ФО використовує найбільше засобів, залучаючи різні частини мови та продукуючи найрізноманітніші мовні формули.

Висновки. Локативність як семантична категорія виражає мовну інтерпретацію мисленнєвої категорії простору та просторових відношень предметів та явищ. Серед засобів вираження локативності особливу роль відіграє ФО. Вона має здатність відтворювати локативне значення 3 способами: формою, значенням, формою і значенням. Усі досліджувані мови виявляють тенденцію до вираження локативності у ФО саме за допомогою форми, відкидаючи лексичне значення.

Компонентний склад ФО на позначення локативності різниться в кожній мові. Причина цьому криється в здатності мови компенсувати втрату семантичного значення формальними засобами його вираження, формуючи структуру ФО на позначення локативності за допомогою компонентів різної частини мовної належності. Численні мовні формули на позначення локативності утворено різноманітними поєднаннями як самостійних (N, V, Adj, Pron, Num, Adv), так і службових (prep, conj, particle, interjection) частин мови.

Серед досліджуваних мов семантичний спосіб відтворення локативності у ФО превалює в російській мові, що вирізняється більшою абстрагованістю від формальних засобів вираження локативності. У той же час, найбільший арсенал мовних моделей для позначення локативності має англійська мова. І хоч ці моделі не є високопродуктивними, проте їх значна кількість засвідчує потенціал англійської мови залучати якомога більше засобів в процесі творення лексики (зокрема ФО), що має локативне значення.

З огляду на все зазначене вище, вбачаємо перспективним подальше дослідження засобів вираження локативності, а також їх спільних та відмінних особливостей творення в різноструктурних мовах.

Література:

1. Виноградова О. В. Функціонально-семантична категорія локативності в сучасній українській літературній мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Ольга Володимирівна Виноградова. – К., 2001. – 19 с.
2. Сенів М. Г. Функціонально-семантичний аналіз системи просторових і часових відношень (на матеріалі латинської мови) ; [монографія] / М. Г. Сенів. – Донецьк : Донеччина, 1997. – 384 с.
3. Українська мова : Енциклопедія / [Русанівський В. П., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін.]. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
4. Фразеологический словарь современного русского литературного языка / [под ред. проф. А. Н. Тихонова]. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 832 с.
5. Фразеологичний словник української мови / [за ред. Паламарчука Л. С.]. – К. : Наукова думка, 1993. – 984 с.
6. Шамне Н. Л. Семантика немецких глаголов движения и их русских эквивалентов в лингвокультурологическом освещении ; [монографія] / Н. Л. Шамне. – Волгоград : Издательство Волгоградского государственного университета, 2000. – 392 с.
7. Oxford Dictionary of Idioms / [ed. Judith Siefring]. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 340 p.